

RECENZIĀJOS

doi: 10.15388/Baltistica.56.2.2458

Pietro Umberto Dini, **Baltu kalbu lyginamoji istorija**, Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidybos centras, 2019, 848 p.

Itāļu baltista, Pizas Universitātes profesora Pjetro Umberto Dini baltu valodu salīdzināmā vēsture ir šobrīd galvenā un visplašākā rokasgrāmata gan tiem, kas par baltu valodām sākuši interesēties tikai nupat, gan arī nozares speciālistiem. Nesen iznācis jauns grāmatas tulkojums lietuviešu valodā „Baltu kalbu lyginamoji istorija“. Šis ir jau sestais grāmatas izdevums, sākot ar pirmo itāļu valodā (1997), tulkojumiem lietuviešu (2000), latviešu (2000), krievu (2002) valodā, kā arī krietni papildināto angļu versiju (2014). Jaunais izdevums balstās uz iepriekšējo lietuviešu tulkojumu, kā arī angļisko variantu, taču daudzviet vēl papildināts vai pārveidots. Šai apskatā uzmanība pievērsta jaunajam izdevumam salīdzinājumā ar iepriekšējo angļisko „Foundations of Baltic Languages“ (FBL).

Grāmatas struktūra kopumā nav mainījusies. To veido priekšvārds, desmit nodaļas un pielikumi. Priekšvārds, salīdzinot ar angļu izdevumu, ir gan pārveidots, gan papildināts. Īpaši var akcentēt, ka autors ir paudis bažas par baltistikas situāciju mūsdienās un tās

nākotnes perspektīvām (26.–27. lpp.), ņemot vērā pasaules universitātēs valdošo merkantilisma tendenci.

Pirmā nodaļa veltīta Baltijai, tās nosaukumam, kā arī senvēsturei. Nodaļa papildināta ar nedaudz jauna materiāla, jaunām ilustrācijām (46., 79. lpp.), kā arī daļēji pārkārtota. Sadaļa „Apibendrināmos hipotēzēs“, kas FBL bija pašas nodaļas beigās, tagad pārceļta pirms pēdējās sadaļas, kurā aplūkota baltu pirmvaloda un tās galvenās iezīmes. Šāda izmaiņa izskatās pilnīgi loģiska un pamatota. Jāpiebilst, ka ilustrācijas jaunajā izdevumā atšķiras no angļu izdevuma, bet daudzviet ir tās pašas, kas pirmajā lietuviešu tulkojumā (2000), jo gan izdevējs, gan mākslinieks ir tas pats. Kā jaunu vērtīgu papildinājumu var pieminēt atsauci uz J. Gelumbeckaites (*Gelumbeckaitē*) publikāciju (40. lpp.), kurā norādīts avots slavenajam A. Meijē (*Meillet*) citātam par lietuviešu valodu.

Nākamajā grāmatas nodaļā aplūkotās baltu lingvistiskās kopības, t. i., pirmvalodas, iezīmes – fonoloģijas, morfoloģijas, sintakses, frazeoloģijas un onomastikas sistēmas īpatnības, to pētījumi

un svarīgākie problēmjaucējumi. Fonoloģiskās sistēmas un pētījumu apraksts pamatā seko jau FBL publicētajam, ar nelieliem papildinājumiem un precizējumiem. Kā tādu var minēt, piemēram, atsaukšanos uz V. Rinkeviča (*Rinkevičius*) pētījumiem par baltu un slāvu akcentu sistēmas vēsturi (121. lpp.). Morfoloģisko iezīmju apskatā vērtīgs papildinājums ir baltu nominālās vārdarināšanas sistēmas rekonstrukcijas pārskats (128.–130. lpp.), kas balstās galvenokārt V. Urbuša (*Urbutis*) un S. Ambraza (*Ambrazas*) pētījumos. Daži temati ir pārcelti uz citu vietu. Piemēram, vietniekvārdu apskats tagad atrodams aiz visiem nomeniem (150. lpp.), savukārt verbu personu galotņu sistēmas apraksts pārcelts no verbiem veltītās sadaļas beigām uz tās sākumu (155. lpp.), turklāt padarīts arī vizuāli uztveramāks. Verbu laika formu apskats papildināts ar pagātnes un nākotnes formu paradigmām (160.–162. lpp.). Papildinājumi atrodami arī literatūras apskatā (155., 161. lpp.). Leksikas analīze papildināta ar jaunu apakšnodaļu, kurā aplūkoti salikteņi (178. lpp.), kam pēdējā laikā baltu valodu pētījumos veltīts visai daudz uzmanības – B. Stundžas (*Stundžia*), J. Larsones (*Larsson*) un citu pētnieku publikācijās. Frazeloģijai veltītajā apakšnodaļā atrodama jauna sadaļa par paremioloģijas pētījumiem (182. lpp.), kur minēti arī vairāki vēsturiski materiālu krājumi.

Grāmatas trešā nodaļa „Kalbinis kontekstas“ aplūko baltu valodu rad-

niecības aspektus ar citām indoeiropiešu valodām, kā arī agrīnos valodu kontaktus. Vairākas sadaļas ir papildinātas ar jaunu materiālu, salīdzinot ar FBL, piemēram, ar S. Juntilas (*Junttila*) u. c. pētījumiem (215. lpp.). Ar jaunāko pētījumu apskatu papildināta arī sadaļa par baltu un somu valodu kontaktiem (228. lpp.). Tāpat paplašinātas arī sadaļas par baltu un Balkānu lingvistiskajām saiknēm (242., 244. lpp.). Gan vēsturisks, gan jauns materiāls iekļauts arī vienmēr aktuālajā baltu un indoīraņu valodu saikņu apskatā (258. lpp.).

Nākamajā nodaļā aplūkota austrumbaltu valodu un tautu vēsture no mūsu ēras sākuma līdz pirmajiem kontaktiem ar kristietību, atsevišķi pievēršoties austrumbaltu lingvistiskās sadalīšanās problemātikai, sociālās un kultūras situācijas attīstībai, kā arī baltu reliģijas apskatam un kristietības sākotnējai ienākšanai reģionā. Arī šai nodaļai pievienota jauna literatūra (263., 289. lpp. u. c.). Taču īpaši interesanta ir jaunā sadaļa, kas veltīta baltu laika skaitīšanas tradīcijai, kur aplūkoti gadalaiku, mēnešu un nedēļas dienu nosaukumi (276.–279. lpp.).

Piektā grāmatas nodaļa veltīta mazajām jeb izzudušajām baltu valodām – kuršu, jātvingu, galindu, sēļu un zemgaļu valodai. Tās visas vieno fakts, ka trūkst gandrīz jebkādu rakstisku valodas avotu. Pētījumi balstās lielākoties uz vēlāku laiku izlokšņu, kā arī vietvārdu materiāla. Kā teksti, kas varētu atspoguļot šīs zudušās valodas, minēta gan domājamā jātvingu vārdnīciņa no Narevas,

kas visai plaši analizēta, gan arī Simona Grūnava (*Grunau*) „Prūsijas hronikā“ esošā latviešu vai kuršu tēvreizē, par kuru sākotnēji domāja, ka tā ir prūšu valodā.

Visai plašā sestā nodaļa veltīta prūšu valodai, tās pieminekļiem un pētniecībai. Tas ir ļoti vērtīgs un noderīgs apskats, kas gan iepriekšējā angļu versijā, gan šajā lietuviskajā ir labs materiāls pētniekiem un studentiem, kas iepazīstas ar prūšu valodu. Salīdzinot jaunāko izdevumu ar iepriekšējo FBL, redzams, ka izmaiņu nav daudz. Vietām apraksts papildināts ar jaunākās literatūras norādēm (piemēram, 350., 357. lpp.), ar dažu viedokļu izklāstu, piemēram, V. Smočiņska (*Smoczyński*) uzskatiem par gulošās svītras nozīmi virs vārda gala patskaņiem (357. lpp.). Tāpat sniegts ne tikai Krētas ieraksta attēls, bet arī atšifrējums (337. lpp.). Papildināta ir arī prūšu valodas konsonantisma sistēmas shēma, iekļaujot tajā ar iekavām un jautājuma zīmi arī fonēmu /(?š)/ (354. lpp.).

Nodaļas „Baltu kalbos katalikybės ir reformācijas metais“ ievadā sniegts pārskats par lingvistisko situāciju un daudzvalodību viduslaiku Baltijā – gan Lietuvas dižkunigaitijā, gan Livonijā. Aplūkoti valodu kontakti, kā arī lietuviešu un latviešu dialektu pamatiezīmes. Apskats papildināts ar jaunu literatūru (393., 395., 396. lpp. u. c.), kā arī jaunām un labāk pārskatāmām valodu un izlokšņu kartēm (383., 398., 402. lpp.). Izvērstā sīkāk arī lietuviešu un latviešu dialektu klasifikācija (397., 401. lpp.).

Nedaudz žēl, ka salīdzinājumā ar FBL pazuduši divi plaši 16. gs. citāti no Mateja Mehovieša (*Miechowita*) un Sebastjana Minstera (*Münster*) darbiem, kuros sniegta sava laika liecība par valodas situāciju reģionā (FBL 377.–381. lpp.).

Tālāk seko agrīno baltu valodu tekstu un autoru apskats. Tas gan nedaudz neveiksmīgi šai izdevumā nosaukts par „Pirmieji baltu kalbotyros autoriai ir veikalai“, jo aplūkoti ne tikai valodnieciski, bet arī citu raksturu teksti. Šī sadaļa ir ievērojami paplašināta, salīdzinot ar visiem iepriekšējiem izdevumiem. Atrodamas plašākas ziņas gan par 16.–17. gs. lietuviešu, gan latviešu tekstiem un to autoriem (404.–416. lpp.).

Ļoti interesanta un izsmelīga ir grāmatas sadaļa, kurā sniegti paleokomparatīvistu uzskati par Baltijas areālu (424.–444. lpp.). Te aplūktas dažādās tā laika teorijas – slāvu un ilīriešu cilmes, latīņu cilmes, četrus lietuviešu valodas paveidus, kā arī vairākas citas teorijas. Šis apskats sevišķi vērtīgs tiem lasītājiem, kas itāļu valodas neprašanas dēļ nevar iedziļināties autora plašajā studijā „Aliletoescvr: Linguistica baltica delle origini. Teorie e contesti linguistici nel Cinquecento“ (2010).

Tālāk šai nodaļā aplūktas lietuviešu un latviešu rakstu senākā perioda valodas īpatnības, kas aptver rakstību, fonoloģiju, vārdšķirņu morfoloģiju, sintaksi, leksiku un onomastiku. Daudzviet šai sadaļā atrodami papildinājumi, piemēram, par grafēmiku (445.–447. lpp.), par klitiskajiem vietniekvārdiem (459. lpp.),

par verbu morfoloģiju (463. lpp.), par lietuviešu valodas leksiku (477. lpp.), it sevišķi par īpašvārdiem – jaunas sadaļas par latviešu personvārdiem, par vietvārdiem, papildināts arī materiāls par lietuviešu personvārdiem (481.–483. lpp.). Noderīgas ir salīdzinošās lietuviešu un latviešu lietvārdu locīšanas paradigmas. Labs pārskats sniegts par verba izteiksmju rašanos un attīstību (464.–470. lpp.).

Grāmatas astotajā nodaļā aplūkoti procesi baltu valodu areālā tautiskās atmodas laikmetā, neatkarības gados, kā arī padomju periodā. Vairāku tēmu apskats ir krietni paplašināts – par latviešu valodai veltītiem valodnieciskiem darbiem 18. gs. (485.–486. lpp.), īpaši par Mazās Lietuvas valodnieciskajiem darbiem (489.–495. lpp.). Jauni avoti vai to pētījumi minēti arī citās sadaļās, piemēram, par lietuviešu personvārdiem (488.–489. lpp.), par 18. un 19. gs. tekstiem žemaišu dialektā (488., 499. lpp.). Seko visai plašs latviešu un latgaliešu tautiskās atmodas laikmeta un valodas apskats.

Interesants ir pārskats par valodas normēšanu neatkarības gados (1918–1940). Te aplūkota gan etniskā situācija Baltijā, gan valodas kopšana. Tālāk sniegts pārskats par izmaiņām baltu valodu sistēmā, kā arī valodu kontaktiem, akcentējot slāvu un vācu valodas ietekmi. Vēlējuma izteiksmju attīstības apskats papildināts ar pilnām paradigmām (519. lpp.). Arī šī sadaļa papildināta ar jaunāko lietuviešu personvārdu pētījumu apskatu (520.–521. lpp.).

Nodaļa beidzas ar baltu valodu situācijas aprakstu padomju periodā. Uzmanība pievērsta gan demogrāfiskajām un politiskajām pārmaiņām, gan procesiem valodā. Akcentēta spēcīgā krievu valodas ietekme, kas īpaši jūtama bija Latvijā, ņemot vērā daudz lielāku krieviski runājošu cilvēku pieplūdumu, kā arī izteiktu krievu valodas dominanci Latvijā.

Grāmatas devītajā nodaļā aplūkota baltu valodu situācija mūsdienās, t. i. – pēc neatkarības atgūšanas 1991. gadā. Autors runā par lingvistiskās identitātes nostiprināšanos, sociolingvistisko situāciju, valodas sociālajiem variantiem, valodas un izglītības politiku, valodu kontaktiem, minoritāšu valodām Lietuvā un Latvijā, pieskaras reģionālo valodu, īpaši latgaliešu valodas, problemātikai. Jauns materiāls atrodams par valodu politiku un valodu kontaktiem, bet pavisam jauna ir sadaļa, kas nosaukta par „socioonomastiku“, kurā aplūkoti neoficiālie vietvārdi, kā arī jaunākās personvārdu došanas tendences (536.–538. lpp.).

Atsevišķa sadaļa veltīta baltu valodām emigrācijā. Te aplūkoti lietuviešu un latviešu vēsturiskie emigrācijas procesi, sākot no 19. gs. un līdz pat mūsdienām. Pievērsta uzmanība trimdas valodas pētījumiem, kuru tradicionāli vienmēr vairāk bijis par lietuviešu valodu, īpaši Amerikā. Minēti arī jaunākie pētījumi par valodas procesiem jaunākajā emigrācijas laikā. Nodaļas nobeigumā īsi aplūkota vēl viena mūsdienā

valodniecībā aktuāla tematika – baltu valodu vieta plašāka areāla valodu lokā, akcentējot gan vēsturiskos iespaidus, gan gramatiskās paralēles starp dažādām reģiona valodām.

Pēdējā sadaļā pārrunāti iekšēji un ārēji noteiktie baltu valodu attīstības virzieni. Starp iekšējiem minēti: galotņu morfēmu īsināšanās, deklinācijas tipu un locījumu skaita samazināšanās, kā arī prepozicionālo konstrukciju skaita pieaugums. Kā galvenos ārējos faktorus autors nosauc: plašsaziņas līdzekļu iespāids, datorizācija, integrācijas Eiropas Savienībā padziļināšanās, tulkojumu ietekme.

Desmitajā nodaļā sniegti baltu valodu tekstu paraugi, to lingvistiska, kā arī kontekstuāla analīze. Vispirms ļoti sīki aplūkota t. s. Bāzeles epigrama prūšu valodā (latviešu valodā pagaidām nav atbilstmes jaunākajam angļiski un arī lietuviski lietotajam teksta apzīmējumam *The Trace of Basel; Bazelio pēdsakas*). No prūšu tekstiem vēl ievietots visu triju katehismu Tēvreizes tekstu salīdzinājums. Lietuviešu teksti arī sākti ar vairāku seno Tēvreižu tekstu salīdzinājumu. Pēc tā lasāms fragments no M. Mažvīda (*Mažvydas*) katehisma (1547) ievada, fragments no K. Donelaiša (*Donelaitis*) poēmas „Metai“ (18. gs. beigās), kā arī no S. Daukanta (*Daukantas*) „Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių“ (1845). Arī pirmais latviešu teksts ir Tēvreize – J. Hāzentētera (*Hāsentōter*) Tēvreize, kas iespiesta S. Mins-tera (*Münster*) grāmatā „Cosmographie“

(1550). Te var piebilst, ka pašā jaunākajā laikā teksta vēstures pētījumi ir krietni paplašinājušies, pateicoties E. Kazakēnaites (*Kazakėnaitė*) publikācijām.¹ Tālāk lasāmi fragmenti no 1586. gada luterāņu katehisma, G. F. Stendera „Augustas gudrības grāmatas“ (1796), kā arī A. Pumpura eposa „Lāčplēsis“ (1888). Šai izdevumā gan vairs nav atrodama iepriekš bijusī latviešu tautasdziesma „Pūt, vējiņi“.

Grāmatas pēdējo daļu veido pielikumi. To apjoms ir varens – gandrīz 250 lappušu. Tas aptver tematisku baltistikas bibliogrāfiju, speciālo žurnālu uzskaitījumu, dažādus mācību līdzekļus, ieskaitot gramatikas, vārdnīcas, atlantus (te gan diemžēl trūkst abu līdz šim izdoto „Latviešu valodas dialektu atlanta“ sējumu – „Leksika“ (1999), „Fonētika“ (2013)), datu bāzes, ziņas par baltistiku pasaulē, tai skaitā universitātēm, kurās tiek vai ir tikušas pētītas vai mācītas baltu valodas. Grāmatā citēto darbu bibliogrāfija izkārtota trīs grupās: vispirms nosaukti žurnāli, vārdnīcas un enciklopēdijas, citi bibliogrāfijas saīsinājumi, tad citi citētie darbi pēc autoru uzvārdiem. Pašās beigās atrodams noderīgs visu grāmatā pieminēto personu rādītājs.

¹ Ernesta Kazakėnaitė, *Pasargā no visa jauna* jeb latviešu tēvreize S. Mins-tera kosmogrāfijas izdevumos, *Baltu filoloģija* 29(2), 2020, 55–87; Ernesta Kazakėnaitė, *Nepamet mums grēkus mūsu* jeb latviešu tēvreize 16. gs. pasaules aprakstos un tēvreižu krājumos, *Baltu filoloģija* 30(1/2), 2021, 4–25.

Tālāk daži precizējumi un piebildes. Sadaļā par Baltijas vārda lietošanas vēsturi varētu precizēt, ka latviešu valodā vārds *Baltija* parādās nedaudz agrāk, nekā grāmatā (32. lpp.) minēts (1868). Faktiski par *Baltijas guberņām* un *Baltijas jūru* visai bieži ir rakstīts jau 1863. un 1864. gadā „Pēterburgas Avīzēs“, kā arī „Mājas Viesī“.² Nebūs varbūt arī gluži precīzi apgalvot, ka literatūrzinātnē runā par baltu literatūrām (*baltu literatūros*) (32. lpp.), tajās iekļaujot arī igauņu literatūru. Vismaz angļu un vācu valodā šai gadījumā izmanto adjektīvu ang. *Baltic*, vāc. *baltisch*, kas būtu tulkojams drīzāk kā *Baltijas literatūras* resp. *Baltijos literatūros*.

Īsti nav skaidrs, kāpēc dažreiz vokālisma sistēmu shēmās (104. lpp., tāpat arī 518. lpp.) patskanis /ɛ/ novietots virs /e/, kaut citviet ir arī pretēji (101., 103., 105. 106. lpp.). Vai tā būtu autora izmantotajos avotos? Nevar gluži piekrist apgalvojumam, ka latviešu valodā patskanis /ɛ/ ir margināls un sastopams tikai aizgūtos vārdos kopš 16. gs. (104. lpp.), jo gan fonētisks, gan, domājams, arī fonoloģisks pretstats starp šaurāko /e/ un platāko /ɛ/ (vai /æ/) mantotā leksikā ir jau skaidri fiksēts 17. gs. avotos – īpaši G. Manceļa rakstos, kas pirmo apzīmēja ar <e>, bet otru – ar <a>. Savukārt mūsdienu latviešu valodas patskaņu sistēmas shematiskajā at-

tēlojumā (518. lpp.) diemžēl ir pazudis garais platais /æ:/, kaut īsais /æ/, kas te apzīmēts ar /e/, ir. Tāpat sistēmā būtu varēts iekļaut arī garo /o:/, ja reiz īsais /ɔ/ te minēts.

Ļoti dažāds mēdz būt divskaņa la. <o>, t. i. – /uo/, apzīmējums. Fonoloģisko sistēmu shēmās tas parasti rakstīts ar /uo/ (104., 262., 447., 518. lpp.); piemēros tekstā parasti vienkārši ar <o>, piemēram, *esošs* (109. lpp.), *rota*, *josta* (112. lpp.); reizēm ar <uo>, piemēram, *astuoņi* (146., 309. lpp.), *uose* (395. lpp.); noteikto adjektīvu paradigmā pat paralēli <o> un <uo> – *mazo*, *mazuo* (460.–461. lpp.). Reizēm lietota vēl transkripcija [wɔ], piemēram, *bogs* [bwɔgs] (131. lpp.), *ozols* [wɔzwɔls] (353. lpp.), *mode* [mwɔde], *potēt* [pwɔte:t] (479. lpp.). Skaidrs, ka to vismaz daļēji noteicis tas, kā rakstīts autora izmantotajos avotos, bet varbūt derēja rakstību vienādot vai paskaidrot?

Arī līdzskaņu apzīmējumos, sekojot citētajiem darbiem, pamanāma dažādība. La. palatālie līdzskaņi <ļ, ņ> ir apzīmēti gan ar [l, ɲ] (113. lpp.), gan [l', n'] (448., 479. lpp.). Vairāki baltu valodu šņāceņi fonēmu shēmās apzīmēti gan tā, kā mūsdienu rakstībā – [š, ž] (114., 315., 354., 448. lpp.), gan [ʃ, ʒ] (479. lpp.).

Pie vēsturiskajiem paremioloģijas tekstiem jāpiebilst, ka Gustava Bergmaņa (*Bergmann*) 1807. un 1808. gadā izdotajos krājumos ir tikai latviešu tautasdziesmas, sakāmvārdi un parunu tajos vispār nav. Turklāt pirmā krājuma

² Sk. piem., *Peterburgas Awises* Nr. 4 (24.01.1863), Nr. 11 (14.03.1863), *Mahjas Weesis* Nr. 19 (13.05.1864) u. c.

nosaukums ir „Sammlung ächt lettischer Sinngedichte“ vai „Erste Sammlung Lettischer Sinngedichte“ (ar citu titullapu un priekšvārdu),³ nevis „Erste Sammlung ächt lettischer Sinngedichte“, kā rakstīts grāmatā (182.–183. lpp.).

Nedaudz pārsteidz, ka nedz sadaļā par baltu un slāvu vārdnīcām, nedz arī citviet grāmatā nav pat pieminēta R. Derksena (*Derksen*) „Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon“ (2015). Tāpat, lasot sadaļu par baltu un slāvu valodu attieksmēm, īsti nekļūst skaidrs, ka plašākā indoeiropiešu lokā pašlaik dominējošais viedoklis atbalsta kopīgas baltu–slāvu pirmvalodas pastāvēšanu, pat ja katrs pētnieks ar to saprot kaut ko citu.

Interesantajā ieskatā laika skaitīšanas vēsturē varētu vēlēties, lai senajos latviešu rakstos minētie mēnešu nosaukumi būtu precīzāk citēti un skaidroti. Piemēram, salnas mēnesis (novembris) ir saistīts ar lietvārdu *salna* (: lie. *šalna*), nevis ar adjektīvu *salns* ‘širmas, šēmas’, zemliku mēneša pamatā ir lietvārds *zemlika(s)* ‘sākotnēji – veļiem zemē liktais upuris, dāvana; vēlāk – arī Visu svēto diena’ (ME 4 711–712).

Autors nav īsti precīzs, kad par Grūnava (*Grunau*) Tēvreizi raksta (301. lpp.), ka tā uzskatīta par prūšu tik ilgi, „kol Schmidas (1962) ģīrodē, kad ji užrašyta ne prūšų, o senāja latvių kalba

³ Silvija Šiško (red.), *Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs*, Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999, 256.

arba, galimas dalykas, kuršiškai“. Jāteic, ka ne A. Becenbergeram (*Bezenberger*) 19. gs. beigās⁴, ne autoriem Latvijā visa 20. gadsimta garumā nav bijis šaubu, ka tas ir latviešu valodas pieminekļi.⁵

Varētu pieminēt, ka pēdējos desmit gados vairāk uzmanības pievērsts arī kursenieku valodai (302.–303. lpp.). Šai jomā īpaši nopelni Klaipēdas Universitātes profesorei Daļai Kiseļūnaiti (*Kiseliūnaitē*), kuras vadībā izstrādāts gan projekts „Kuršiū nerijos kuršininkų kalbos ir etninės kultūros archyvas“ (<http://nerija.ku.lt:8080/knkka/>), gan zinātniskas publikācijas.

Jāsaka, ka ne sevišķi veiksmīgs ir nosaukuma *Livonija* lietojums mūsdienu Vidzemes nozīmē, kas grāmatā vairākkārt atrodams (piemēram, 297. lpp.), jo vēsturiski tam ir vairākas izpratnes: gan šaurākā mūsdienu latviešu Vidzemes, gan plašākā Vidzemes, kas ir pretstats

⁴ Sk. Adalbert Bezenberger, *Litauische und lettische Drucke des 16. Jahrhunderts. II. Der lettische Katechismus vom Jahre 1586. III. Das litauische Taufformular vom Jahre 1559. IV. Anhang: Das angeblich altpreussische lettische Vaterunser des Simon Grunau*, Göttingen: Peppmüller, 1875, 47–57.

⁵ Sk., piem., Leonīds Arbuzovs, Latviešu tēvreize senos tekstos, *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 10, 1920, 357–362; Alvilis Augstkalns, *Pirmie latviešu teksti un grāmatas (1530–1630)*, Rīga: Literatūra, 1935; Ludis Bērziņš, (red.), *Latviešu literatūras vēsture* 2, Rīga: Literatūra, 1936, 23–24.

Kurzemei un Igaunijai, gan arī visplašākā – ietverot visas mūsdienu latviešu un igauņu zemes. Tāpēc varbūt labāk, runājot par latvisko Vidzemi, lietuviski palikt pie citviet lietotā apzīmējuma *Vidžemé* (401., 501. lpp.), lai būtu skaidrs, par ko ir runa.

Latviešu agrīno rakstu apskatā ieviešās dažas neprecizitātes. T. G. Fennels (*Fennell*) nav izdevis no jauna G. Mancelļa (*Mancelius*) vārdnīcas „Lettus“ abas daļas (412. lpp.), tikai sagatavojis to latviešu vārdu rādītāju⁶; L. Bērziņš savā grāmatiņā „Nevācu Opics“ (1925) nav J. Višmaņa (*Wischmann*) darbu no jauna izdevis, tikai to visai sīki latviski pārstāstījis (415. lpp.); J. Langija (*Langius*) vārdnīcas manuskripts ir gan datēts ar 1685. gadu, taču pirmais to izdevis tikai E. Blese 1936. gadā (415. lpp.). Aplūkojot latviešu Bībeles tulkojuma vēstures pētījumus, būtu vērts pieminēt arī plašo E. Dunsdorfa studiju „Pirmās latviešu bībeles vēsture“ (1979).

Pa neprecizitātei vai nekonsekvencei gadās paradigmās grāmatas septītajā nodaļā. Piemēram, la. vecākā dsk. dat. galotne ar *-m(s)* ir minēta tikai **o-* un **ē-*celmu paradigmās, citās tādas nav (451.–457. lpp.); ir minēta **o-*celma dsk. instr. vecākā galotne *-is*, bet nav

⁶ Trevor G. Fennell, *A Latvian-German Revision of G. Mancelius' «Lettus» (1638)*, Melbourne: Latvian Tertiary Committee, 1988; Trevor G. Fennell, *A Latvian-German Revision of G. Mancelius' «Phraseologia Lettica» (1638)*, Melbourne: Latvian Tertiary Committee, 1989.

**ā-* un **ē-*celmu *-mis* (453.–454. lpp.); līdzskaņa mīkstinājums pirms galotnes ir gan norādīts **ē-* un **i-* celmu galotņu tabulās, taču tā trūkst līdzskaņu celma galotņu uzskaitījumā (457. lpp.).

Varētu papildināt, ka la. imperatīva funkcijā lietotas ne tikai indikatīva formas (465. lpp.), bet, iespējams, arī optatīva cilmes dsk. 2. pers. *ved-iet, dar-ait*. Tāpat jāpiebilst, ka la. konstrukcija debitīvs + akuzatīvs, piem., *Man ir jālasa grāmatu* (470. lpp.), ne tikai gadās, bet ir pat visai bieži mūsdienu valodā lietota gan runā, gan nereti arī rakstos. Pie latviešu tautasdziesmu sintakses apskata (480. lpp.) varētu norādīt arī uz plašo A. Gātera studiju „Lettische Syntax. Die Dainas“ (1993), kas gan literatūras sarakstā ir ievietota (694. lpp.). Jaunajā sadaļā par latviešu personvārdiem (481. lpp.) būtu varēts pieminēt arī E. Bleses monogrāfiju „Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas“ (1929), kas atrodama bibliogrāfijā (665. lpp.).

Dažas neprecizitātes atrodamas sadaļā par tautisko atmodu, piemēram, ne Auseklis, ne Ansis Leitāns nav studējuši Tērbatas Universitātē (502. lpp.), ne Leitāns, ne Juris Bārs arī nav jaunlatvieši (turpat). Žēl, ka Bārs nodaļā arī nosaukts divos dažādos vārdos: *Juris Baras* (502. lpp.) un *Georgas Heinrichas Bārsas* (511. lpp.). Gustava Bražes (arī Brašes, *Brasche*) nozīmīgākais 1875. gada darbs ir viņa vārdnīca „Kurzgefaßtes lettisch=deutsch und deutsch=lettisches Lexikon“, nevis grāmatā minētā latviešu valodas mācībgrāmata

vāciešiem (504. lpp.). G. Špungjanska (*Szpungjański*) gramatika (1732) nav uzskatāma par latgaliešu gramatiku, tajā ir tikai daļēji ietverts arī latgaliskais materiāls (505. lpp.). Misēklis ir gadījies, tulkojot (?) teksta vietu par fraktūras un antīkvas lietojumu Latvijā 19.–20. gs. (505. lpp.). Tā pati teksta vieta FBL sniedz precīzu ainas raksturojumu.

Kopumā, protams, šīs sīkās piezīmes nekādi nespēj aizēnot grāmatas nozīmīgumu baltu valodu izpētes problēmu izpratnes veicināšanā gan Baltijā, gan visā pasaulē. Jaunais profesora P. U. Dini baltu valodu salīdzināmās vēstures izdevums neapšaubāmi ir nozīmīgs papildinājums ikviena baltista bibliotēkai.

Pēteris VANAGS

*Baltu valodniecības katedra
Latvijas Universitāte
Visvalža iela 4a
LV-1050 Rīga
Latvia*

*Institutionen för slaviska och baltiska
språk, finska, nederländska och tyska
Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm
Sweden*

[pvanags@latnet.lv]